

ICOMOS
SWEDEN

International Council on
Monuments and Sites

Conseil International
des Monuments et des Sites

NYHETSBREV

DECEMBER 2010

www.icomos.se

INNEHÅLL

Ordföranden har ordet	2
Aktuellt	4
Sverige ratificerar den europeiska landskapskonventionen	5
Nordisk världsarvskonferens i Visby	6
Storstäder med egen karaktär och läsbar historia – en resurs för framtiden?	7
”Den goda staden”: världsutställningen i Shanghai 2010	10

ICOMOS Sweden, Nyhetsbrev nr 4, 2010. Redaktionsgrupp; Henrik Lindblad (redaktör), Johanna Alton, Helene Svahn Garreau, Hanna Gårdstedt, Katri Lisitzin. Kontakt: info@icomos.se

Förstasidans illustration: Världsarvet Notre Dame de Paris i juletid. Foto; Henrik Lindblad 2010.

Ordföranden har ordet

Först av allt vill jag önska alla en god fortsättning på det nya året. Detta har varit en verkligt fullmatad höst. Ska det bli något av det som vi gör så gäller det ju att ta de tillfällen som bjuds att såväl kommunicera detta och påverka utvecklingen som att ta till sig kunskap. Att sitta av möten utan ambition att flytta fram positioner är ju i grunden slöseri med både egen och andras tid och pengar. Jag känner mig oändligt tacksam över de många personer som målmedvetet vill få saker att hända.

Det Nordiska världsarvsmötet i Visby var väl genomfört med många konstruktiva diskussioner om vårt ansvar för världsarven ur internationellt, nationellt och lokalt perspektiv. Vi konstaterade att det finns mycket i övrigt att önska när det gäller statens engagemang i att följa upp att intentionerna fullföljs. Mötet resulterade i ett brev ”Visbydeklarationen” som har skickats till våra regeringar. I brevet ställdes krav på nationell strategi för världsarven, på nordiskt utbildningssamarbete avseende konventionen, dess praktiska tillämpning och stöd till att utveckla nordiskt samarbete kring informations och kunskapsspridning. Det var också värdefullt att få tillfälle att informera om ICOMOS arbete på mötet.

Till det internationella kommittémötet om kulturarv och ekonomi i Halmstad, som beskrivs på annan plats i nyhetsbrevet strålade specialister från alla världens hörn samman. Fantastiskt att det börjar komma fram forskning på bl a hur enstaka kulturbyggnader i ett bostadsområde påverkar hyror och fastighetspriser i närområdet. Eller att det varit möjligt att få de tunga aktörerna i en hel bygd att se kulturbyggnader som en utvecklingsresurs, som Christer Gustavsson landsantikvarie i Halmstad lyckats med. Det är den typen av konkreta handfasta exempel som vi behöver lära oss av och lyfta fram som förebilder.

Årets möte i Advisory Committée resp Scientific Committée dvs samtliga ordförande i de nationella resp i de internationella vetenskapliga kommittéerna träffades i år i Dublin. Mötet året före General Assembly är förstås viktigt eftersom det är då som beslut som behöver bred förankring förbereds. Bland dem var många viktiga beslut om ICOMOS förhållningssätt till stora sakfrågor. Beträffande det bearbetade ICOMOS-TICCHI dokumentet om det industriella arvet fick vi igenom att det ska inkludera alla exempel på industriell utveckling inte bara de senaste två hundra årens. Lika så blev det helt klart att den bearbetning som görs av ICOMOS charter om städer och byar ska innefatta också de snabbväxande världsstäderna som t ex Paris, Rio eller Stockholms situation med bevarandet av speciell karaktär och historisk läsbarhet.

På svenska Unescorådets möte om Världsarvs- Mångfalds- och Immateriella kulturarvs - konventionerna fick vi tillfälle att diskutera frågan om att de ogripbara aspekter som är så viktiga för värdet av det fysiska kulturarvet måste komma mer i fokus. Kulturministern ställde den retoriska frågan om inte all kultur är mångkulturell. Hon betonade att kulturen är kittet och att vi som arbetar med den måste lämna vår isolering och involvera samhälle och näringsliv.

Kerstin Westerlund Bjurström
Ordförande ICOMOS SWEDEN

AKTUELLT

ICOMOS årsmöte 2011 – Räkna med kulturarvet

Välkomna till årsmöte och seminarium den 15 mars!

Dagen börjar kl 14.30 med kaffe och sedan följer kl 15.00 seminarium med temat *Räkna med kulturarvet*. Årsmötet börjar kl 17.00.

Platsen är preliminärt Stora sessionssalen, RAÄ, Storgatan 41, Sthlm.

Välkomna!

Defending the Military Heritage; Legal, Administrative and Financial Issues

ICLAFI:s årliga möte sker under rubtiken *Defending the Military Heritage; Legal, Administrative and Financial Issues* den 15-19 maj 2011 i Karlskrona. Alla ICOMOS-medlemmar är välkomna. Ingela Andersson och Thomas Adlercreutz arrangerar.

VIKTIGT: påminnelse till alla medlemmar

Vi behöver ha aktuella e-postadresser till alla medlemmar. Om ni inte redan meddelat e-postadress, flyttar eller byter e-post; glöm inte meddela den nya adressen till info@icomos.se

Sverige ratificerar den europeiska landskapskonventionen

Regeringen beslutade den 11 november 2010 att ratificera den europeiska landskapskonventionen. Ratificering innebär att landet inarbetar konventionens intentioner i sin nationella lagstiftning och politik. Landskapskonventionen är en regional konvention för Europa som innebär att slå vakt om och erkänna betydelsen av det omgivande landskapet. Den har arbetats fram av Europarådet och omfattar de länder som är medlemmar av Europarådet. Sverige blir land nummer 33 av totalt 47 att ratificera konventionen.

Konventionen syftar bl.a. till att förbättra skydd, förvaltning och planering av landskap. Den syftar också till att främja samarbetet kring landskapsfrågor inom Europa och till att stärka allmänhetens och lokalsamhällets delaktighet i detta arbete. Konventionen omfattar alla typer av landskap som människor möter i sin vardag och på sin fritid. Den demokratiska aspekten märks också tydligt i den definition av landskap som finns i konventionen: Landskap är *"ett område sådant som det uppfattas av människor och vars karaktär är resultatet av påverkan av och samspel mellan naturliga och/eller mänskliga faktorer."*

Regeringen har uppdragit åt Riksantikvarieämbetet att i samverkan med berörda myndigheter initiera utvecklingsarbete med konventionens tillämpning i Sverige. I uppdraget ingår även att föreslå vilka myndigheter som ska ansvara för samordningen av konventionens tillämpning i olika samhällsprocesser.

Karin Schibbye

Nordisk världsarvskonferens i Visby

Den 29 september till den 1 oktober 2010 arrangerade Gotlands kommun med världsarvet Visby den årligen återkommande Nordisk Världsarvskonferensen för de 34 nordiska världsarven.

Konferensen fick rekordmånga deltagare. Drygt ett 90-tal deltagare kom till Visby och Gotlands museum som var konferenslokal. I konferensen deltog representanter för världsarven men även för centrala organ som ministerier och myndigheter som riksantikvarieämbetet och dess nordiska motsvarigheter.

En gemensam nordisk arbetsgrupp har planerat konferensen där Lars Grönberg från Visby ingått. Lars är vid sidan av sitt ansvar för Visby världsarv också ordförande för de Svenska världsarvens nätverksförening.

Vid konferensen fick man möjlighet att utbyta kunskaper och inspirera varandra. Konferensens huvudtema var roller och ansvar i världsarvsarbetet. Föreläsarna representerade de internationella världsarvsorganisationerna som World Heritage Center, ICCROM och NWHF i Oslo men även de olika nordiska länderna. Konferensen avslutades med att deltagarna antog en Visby-deklaration, ställd till de nordiska regeringarna. I Visby-deklarationen ställs krav och rekommendationer på tydligare rollfördelning, mandat och mer resurser i förvaltningen av våra världsarv.

I uppföljningen av konferensen har arrangören fått god respons för att konferensen var en framgång och att arrangemangen fungerade bra. Inte minst det kollegiala utbytet med impulser för hur världsarv ska förvaltas och utvecklas var väsentligt för deltagarna.

*Den nordiska panelen med representanter för de centrala kulturarvsmyndigheterna.
Foto: Lars Grönberg 2010.*

Världsarvsfakta

Totalt i världen finns idag 911 världsarv. Av dessa är 704 kulturarv och 180 naturarv. 27 världsarv är både natur- och kulturarv.

Sverige har 14 världsarv och de nordiska världsarven är sammanlagt 34 st. Världsarvsarbetet leds av UNESCO i Paris och i Sverige har Riksantikvarieämbetet samordningsansvaret.

Läs mer på <http://whc.unesco.org/en/35>

Lars Grönberg

Storstäder med egen karaktär och läsbar historia – en resurs för framtiden?

Förändringstrycket är stort

Att kunna behålla en mänsklig skala, speciell egen identitet och historisk läsbarhet också hos våra snabbt växandeorstäder är vi många som finner viktigt. Det är dock lättare sagt än gjort. Globalisering av marknader och nya produktionsformer orsakar tillsammans med klimatförändringarna redan folkförflyttningar mellan regioner av inte tidigare skådad storlek, oftast med riktning mot de redan stora städerna. Beslutsfattarna sitter fast i att det mesta av detta bara kan lösas med skyskrapor, höga eller på annat sätt storskaliga byggnader. Många sätter också likhetstecken mellan skyskrapor och modernitet och utveckling eller misstror möjligheten att skapa nya attraktiva stadsmiljöer utanför stadskärnan. Samtidigt breder städerna ofta ut sig i periferin på ett okontrollerbart sätt. Så visst behövs det mer av tät stad, men inte i centrum.

Stockholms stadshus är inte längre ensam herre. Foto Nils Ahlberg

Så kan det gå också för ett höghus som Norra Kungstornet i Stockholm. Foto Kerstin Westerlund.

Situationen uppmärksammas internationellt

Samtidigt är möjligheterna till förändringar stora. En ny syn på styrelseskick och företagande såväl som sociala hänsyn och behovet av större integration mellan folkgrupper kräver t ex ny struktur. Internationellt har i forskning och undervisning inom kulturmiljövården sedan länge begreppet ”urban conservation” myntats för de insatser som krävs för att våraorstäder ska behålla sin egen speciella identitet och historiska läsbarhet. Unesco har tagit tag i frågan genom att utarbeta ett förslag till ”Unesco Recommendation on Historic Urban Landscape”. ICOMOS arbetar med att bearbeta sitt Washington Charter så att det också innefattar de kulturhistoriska värdena i de stora städerna. Av Unesco förslaget framgår tydligt att det avser städer generellt alltså inte bara de över 250 världsarvsstäderna. ICOMOS SWEDEN är involverade genom mig och Nils Ahlberg som är sekreterare och vice ordförande i ICOMOS internationella kommitté för historiska städer. ICOMOS SWEDEN’s synpunkter ligger nu på hemsidan och när detta nyhetsbrev distribuerats kommer det sammanvägdas svaret från ICOMOS sannolikt att ha distribuerats till Unesco.

Ett stort steg måste tas

De förändringar som föreslås i Unescos förslag till rekommendation är i grunden ökad medvetenhet om betydelsen av hur de värden som finns i stadsbygden som helhet utvecklas. Vi vet vilka svårigheter vi har. Höghus på fel plats poppar upp det ena efter det andra. Redan att få gehör för integriteten hos en ensemble av byggnader som t ex i stadsbiblioteksfallet i Stockholm var näst intill omöjligt. När det gäller byggnadsminnesförklaringen tänker man fortfarande begränsa sig till själva byggnaden. Hur då handskas med begrepp som relationen mellan bebyggelse och topografi i stadssiluetter, i mötet med vatten, skalan på nytillkommande bebyggelse etc? Att som rekommendationen förskriver kunna integrera företrädare för kulturmiljön i planprocessen på ett sätt värt namnet är heller ingen barnlek. Det är en fråga om kompetens och attityd, men det är också en fråga om resurser. Som kulturvårdssektorn ser ut i dag så blir det svårt att genomföra stora förändringar.

I förslaget till rekommendation från Unesco läggs stor tonvikt på kompetens och nya verktyg. Att definiera värdet hos ett monument beskrivs som väsensskilt från att definiera det för en föränderlig massa som en stad är. Insikten måste öka om att framgångsrik planering av framtida utveckling måste bygga på kunskap om de lager av kultur- och naturvärden som det urbana landskapet består i. Dessa lager måste kunna uppfattas för att en stad ska behålla sin kvalitet. Att på ett begripligt sätt kunna definiera gränserna för möjlig förändring beskrivs därför som nödvändigt. Kommuninnevånare och andra berörda måste involveras i definitionen av de viktiga värdena.

Synpunkter från ICOMOS SWEDEN

I stort håller vi med om problemformulering, avsiktsförklaring och inriktningen på de åtgärder som läggs fram i förslaget till rekommendation. De synpunkter som vi framfört i vårt yttrande till ICOMOS International och som vi hoppas att de för in i sitt svar är behovet av förtydliganden på flera som vi anser avgörande punkter.

Vi betraktar *identitet och visuell integritet* som nyckelord i dagens diskussion om historiska urbana landskap. Vi anser att dess betydelse för platsens attraktivitet och för dess ekonomiska framgång bör poängteras mer. Likaså vill vi betona vikten av att på ett tydligt sätt analysera och beskriva dessa kvaliteter så att de verkligen blir begripliga för omvärlden. Det gäller särskilt de snabbt växande storstäder som man oftast inte uppfattar som historiskt intressanta städer.

Vi anser att problemet med för platsen alldeles *för storskaliga eller för höga byggnader* bör belysas mer. Det är ju det som oftast utgör det största hotet mot identitet och visuell integritet hos invanda och beundrade stadsvyer. Att även höga byggnader utanför det värdefulla stadsområdet utgör ett hot är lätt att inse när man ser exempel på det, men beaktas likväl oftast inte i planeringen. Samtidigt vill vi framhäva *förlusten av flexibilitet* för framtida idag okända behov som en stor risk för kulturmiljön. Särskilt i en tid som nu, när vi inte vet vad klimatsituationen kan föra med sig för nya krav. Situationen för varu- eller energiförsörjning, avfalls- eller snöhantering eller service kan bli förödande om allt byggs för tätt. Det som vi i kulturmiljösektorn ska kunna bidra med är ju just att utifrån våra historiska kunskaper kunna se lite längre.

Vikten av läsbarhet av historiens olika lager anser vi också bör belysas bättre. Att allt framgent kunna förstå hur en stad kommit till är avgörande för att göra den intressant och upplevelserik. Viktigt är det också att kunna urskilja *topografins* grundelement och dess betydelse för stadens grundande, dess funktion och utveckling. Det är likaså avgörande för att kunna behålla och förstärka den grundläggande identiteten. Även vid stark stadsutveckling i ett långt tidsperspektiv är detta möjligt om *mönster för stadens utveckling* används som har ett medvetet förhållningssätt till det befintliga. Det kan vara relationen mellan bebyggelse och topografi, placeringen av monumentalbyggnader, mötet med vatten och dalgångar, betoningen av höjder, parkers lokalisering, skala och färg som upprepas eller i vissa fall kontrasterar. Integration av nyttillskott i det existerande mönstret är förstås också nödvändig. Förloras identiteten så är stadens historiska värde starkt förminskat.

När det gäller *kulturmiljö och hållbar utveckling* så efterfrågar vi en starkare betoning av förebildligheten av bevarande av kulturmiljö allmänt. Hållbar utveckling är i grunden frågan om god hushållning. Att ta vara på och utveckla befintliga resurser är grundläggande för detta. Det gör att ett respektfullt förhållningssätt till kulturarvet är en god utgångspunkt för utveckling av ett hållbart samhälle. I kulturarvspropositionen 1998/99 står som ett av kulturmiljömålen – ”ett hållbart samhälle med goda och stimulerande miljöer och med kulturmiljöer som drivande kraft i omställningen”. Det är på tiden att vi inom kulturmiljövården tar oss an detta på allvar.

Vi funderade också över begreppet ”urban conservation” och vad det ger för tankar hos allmänhet och beslutsfattare. Det bör gärna undvikas att det uppfattas som att nu vill vi konservera hela städer. Det är nog svårt för de flesta att förstå att begreppet inkluderar något så oprecist som en stadssiluett eller en upplevelse av en specifik utveckling. I väntan på bättre begreppsapparat så konstaterade vi att vi bör tala om t ex bevarandet av värdena i ett urbant landskap eller ”conservation of the values of the urban landscape” snarare än bara om bevarandet.

Slutligen konstaterade vi att det inte räcker att, om än starkt, betona alla de nya verktyg som behövs. Det handlar lika mycket om *kompetens att möta de nya behoven*. Ska det bli något av deltagande med vår kunskap i planeringsprocessen så måste det handla om deltagande på lika villkor. Det kräver en kompetens i sig, både att ta sig in till att få vara med och att få inflytande. Det kräver vilja och förmåga att diskutera alternativ till en pågående förtätning av en citykärna till exempel. Att använda de nya verktyg som beskrivs kräver sin kompetens. Att definiera och skydda stadsmiljöers identitet och integritet eller värdet av en speciell relation mellan topografi och bebyggelsemönster, att definiera gränsen för acceptabel förändring kräver sitt av både historisk kunskap och analysförmåga. Dessutom måste det göras på ett sätt så att det blir begripligt för och engagerar allmänhet och beslutsfattare.

Vad kan ICOMOS SWEDEN göra?

Som sagt det är vi inom kulturmiljösektorn som måste ta krafttag för att förbättra situationen. Någon annan kommer inte att göra det åt oss. Våra institutioner kommer inte att vara till alltför stor hjälp eftersom de har hårda krav på sig att vara följsamma. Här har ICOMOS en roll.

Det urbana landskapet kräver sin kompetens, som sedan läge kan anses vara försummad. Och den specifika frågan måste vi följa upp. Men grundfrågan är större. Hur vända synen på kulturarvet till den resurs som det i verkligheten är? Hur ska vi inom kulturmiljösektorn bli en mer drivande och bättre respekterad kraft? Vad ska vi då göra för att uppfattas som drivande och konstruktiva krafter och för att lyckas bättre med att nå bättre bevarande och utveckling av de kulturhistoriska värdena i vår miljö? Vilken roll kan kulturarvet spela, vad krävs för att åstadkomma genomslag för kulturmiljöfrågorna och hur kan vi verka för att kulturmiljön bevaras, brukas och utvecklas på bästa sätt?

På diskussionsseminariet "Kulturarvet som resurs i samhällsutvecklingen" som ICOMOS Sweden, med hjälp av Karin Schibbye, ordnade i oktober påbörjade vi en diskussion om våra möjligheter. Då skärskådade vi bland annat om vi använder lagstiftningen på bästa sätt och kom också in på vad som krävs för att komma in i en planeringsprocess och påverka. Vi kommer att återkomma till frågorna omkring kulturmiljöns roll och vår egen insats i kommande nyhetsbrev

Kerstin Westerlund Bjurström

"Den goda staden": världsutställningen i Shanghai 2010

Världsutställning. Världen ställer ut. Världen ställs ut. Men, vem ställer ut, vad får ställas ut och för vem ställer vilka egentligen ut? Frågorna är många. Världens hittills största både utställning och världsutställning alla kategorier Expo 2010 har nyligen avslutats (31 oktober) i Shanghai. Detta världsutställningsprojekt är på gränsen till det megalomana. Har nu kulmen vad beträffar planeringstid (från 2005), anspråktagen yta (5,3 km²), deltagande länder och organisationer (> 200), antal besökare (> 73 miljoner) och politisk prestige nu nåtts? Välkommen till Shanghai och till världsutställningen virtuellt: <http://map.expo2010.cn/expoen/>

Figur 1. Den svenska paviljongen, "Spirit of Innovation", ritad av SWECO, 300 m² stor, fotograferad från taket av den danska paviljongen. Hemsida:

http://en.expo2010.cn/c/en_qj_tpl_9.htm Foto: Kjell Lundquist, 15 oktober 2010.

Världsutställningar

Världsutställningar som fenomen firar i år 159 år. Den första utställningen ägde rum i London år 1851. Det var en stor händelse då; utställningen var inrymd i det nyuppförda och för ändamålet speciella Kristallpalatset i Hyde Park. I början var det kanske också enklare det där med världsutställningar, det handlade mycket om euforin över ett internationellt tekniskt uppvaknande, och världsutställningarna blev en tacksam exposé av bland annat hantverks- och industriprodukter, ny teknik och konst. Sverige har också varit värd för en "världsutställning" meddelar annalerna, jubileumsutställningen i Göteborgs 1923 räknas hit, dit hela 4,2 miljoner besökare visade sig ha sökt sig då grindarna stängdes den 15 oktober. London är överrepresenterat och är nog den stad som enskilt hyst flest utställningar genom åren. Nu dominerar Asien stort.

Ibland har det varit 'världsutställningar' varje år, vid några tillfällen till och med flera gånger om året, men vanligare är att det gått något eller några år mellan utställningarna. Två till fem år har varit det

vanliga under de senaste årtiondena. Från det senaste decenniet minns vi Hannover (2000), Aichi i Japan (2005), Zaragoza i Spanien (2008) och så nu Shanghai (2010). Redan riktas dock blickarna mot Yeosu i Sydkorea (2012) och Milano (2015). Med regelbundenhet kallas nu världsutställningarna Expo eller World Expo och med ett aktuellt årtal.

Expo 2010 Shanghai China

Världsutställningen i Shanghai, som jag besökte i oktober, är vad som påstås den hittills största utställningen i världen. Den är störst beträffande ianspråktagen landyta, byggnader, investeringar, aktiviteter och antal besökare, och säkert även på många, många andra sätt (fig. 2). Den utgör i sig med byggnader, torg, vägar, parker och hela den omgivande infrastrukturen en helt ny stad eller stadsdel, och den är nästan fullständigt oöverblickbar, innehållsmässigt omöjlig för en enskild att greppa eller att ens meningsfullt sammanfatta eller kommentera, även om alla försökt göra just detta under hela utställningstiden i olika reportage och krönikor.

Figur 2. Vacker kö. En halvtimme som här till den finska paviljongen hörde till de kortare. Till de mest populära, som till Englands, Tysklands, Japans, Indiens, Saudiarabiens, för att inte tala om Kinas egen paviljong, var kötiden upp mot eller mer än tre timmar. Foto: Kjell Lundquist, 15 oktober 2010)

I kontrast till dess oöverblickbarhet presenteras utställningen mycket medvetet sammanhållet och synnerligen professionellt, inte minst på nätet. Ingen utställning har som denna varit så digitalt tillgänglig och tillgängliggjord. Hemsidan "Expo 2010 Shanghai China", <http://en.expo2010.cn/>, utgör en hel värld i sig själv. Bara denna räcker för veckors surfande och läsande för den hugade. Arrangörerna hoppades på mer än 70 miljoner fysiska besökare på plats i Shanghai. Det blev en siffra som överträffades med glans. Mer än 73 miljoner världsmedborgare räknades till slut in. Hur många de virtuella besökarna varit och fortfarande är vågar nog ingen uttala sig om. Genomsnittet besökare på plats under dagarna före och efter mitt besök den 15 oktober varierade mellan 400 000 och

450 000, några dagar senare steg det till mellan 650 000 och 700 000 varje dag. Jag har alltså ingått i världens hittills största utställningssamfund. "I have been to Expo 2010. Have you?" Varje världsutställning i modern tid har ett tema. För Shanghai har det lytt: "Better City, Better Life". Det är alltså under detta tema om den goda staden, den förbättrade staden, och det goda eller ännu bättre livet i den goda och förbättrade stad, som alla nationer, kontinenter, organisationer, företagssamfund, enskilda företag och andra utställare inbjudits och ombetts att underordna och presentera sig. Gott så. Men vad betyder det egentligen?

Vad är en bättre stad, bättre än vilken då, och vad är till att börja med en god stad? Vad är ett bättre liv, för vem är det bättre och bättre än vilket annat? De inledande filosofiska avsiktsfrågorna - vem ställer ut, vad ställs ut och för vem ställer vilka egentligen ut? - tillsammans med frågorna om den goda eller bättre staden, pockade på min uppmärksamhet under hela besöket på utställningsområdet i Shanghai. Vem hade egentligen gett, tagit, erhållit eller tillskansat sig problemformuleringsprivilegiet för att här definiera den goda staden? Hur kom till exempel Coca Cola, med en av de paviljonger till vilken en tretimmarskö ringlade sig - helt i klass med de mest erkända nationella paviljongerna som Kina, Japan, England, Tyskland och Italien - att definieras som en enhet som gör staden och livet i staden bättre (fig. 3)? Jag vill inte raljera, bara problematisera, bara komma åt vad som verkligen är "bättre".

Figur 3. Coca-Cola Pavilion. "Coca-Cola and EXPO 2010, A World Refreshed with Happiness" lät temat här. Kötiden översteg 3 timmar och vi hann därför inte bli förfriskade med lycka. Foto: Kjell Lundquist, 15 oktober 2010.

Shanghai-utställningens tema konkretiserades eller preciserades sedan ytterligare i fem del- eller underteman: "Blending of diverse cultures in the city", "Economic prosperity in the city", "Innovation of science and technology in the city", "Remodelling of communities in the city" och "Rural-urban interaction". Det är förstås hur viktiga rubriker och angelägenheter som helst. Expo 2010 Shanghai China adresserar helt enkelt både existentiella frågor och överlevnadsfrågor.

Intryck

Vad kan man då säga efter en ambitiös dags vistelse på Expo 2010 i Shanghai? Nästan ingenting meningsfullt alls, och samtidigt ganska mycket. Mitt besök sträckte sig över tolv timmar, från förmiddag fram till stängningsdags. Det är å ena sidan nästan ingen tid för att vinna någon slags helhetsuppfattning, och samtidigt tillräckligt för att faktiskt våga andas om en hel del. En dubbelhet av det här slaget följde mig för övrigt hela dagen, och den kvarstår också i retrospektiv. Älskar – älskar inte. Förälskad i Shanghai, och inte alls.

Figur 4. Indiens paviljong, en central dom, byggd på temat "Cities of Harmony" och 4 000 m² stor. Foto: Kjell Lundquist, 15 oktober 2010.

Världsutställningen i Shanghai var å ena sidan helt underbar, å andra ganska förfärlig. Känslan att bara befinna sig på området, att ingå i ett slags futuristisk samexistensexperiment i ett ganska stort ljus, grönt och rent mikrokosmos var nästan religiös. Samtidigt var den djupt alienerande. Vi var en halv miljon människor samlade på området samtidigt, tillsammans på något sätt. Antalet motsvarade tio till tjugo gigantiska arenaevenemang. Vi var där av ungefärligen samma anledning: nyfikenhet. Vi var alla trippelt säkerhetskontrollerade, i en för sitt syfte otroligt utstuderad och retoriskt tillrättalagd miljö i både plan, byggnader, parker, växtuttryck och enskilda konstnärliga utsmyckningsdetaljer. När får man vara med om en konstruktion av ett sådant motsvarande 'vi' igen?

Vi vandrade runt och åkte buss i en miljö utan en enda fimp eller något annat skräp på marken, i en stadsdel där inte en enda avgasprutt hördes. Här 'tankade' alla bussar istället el vid varje stopp. Genom månaderna hade området dessutom blivit extra 'curlat' av 79 965 kinesiska ungdomar som arbetade som volontärer, alla andra officiella medarbetare oräknade. Allt låg insvept i ett blekt men ännu varmt höstljus. När befinner man sig ens i närheten av att ingå i en sådan fysiskt påtaglig världsgemenskap? Här fanns människor från alla världsdelar och från nästan alla länder vart man än såg. 90 % av dem var kineser, resten övriga asiater, bara enstaka ansikten var västerländska. "A Grand Gathering of the World Cultures" är också namnet på en av ännu de tillgängliga videorna på den officiella hemsidan (fig 4.)

Allt var enkelt, rent, lätt, ljust, vackert, nytt, spännande, lockande, förförande, vänligt, påkostat, kreativt, skickligt, intressant, nydanande, överraskande, miljöanpassat, och lätt, ljust, vänligt och vackert, riktigt vackert, igen. Men motståndet, var fanns det, och vanligheten, referenserna till några egna erfarenheter? Nästan ingenting skavde, inte ens trängseln i de trängre passagerna var besvärande. Det kunde möjligen bli lite trångt och en halv armbåge i de flera hundra meter långa köerna till färjorna över floden, annars var det idel hänsyn och vänlighet. Utställningsområdet var så till den milda grad tillrättat att vi alla både blev avskalade kulturella belastningar och särarter, underbart likställda, och främlingar för både oss själva och för andra.

Att komma till det nordiska 'kvarteret' var som att komma hem. Att först spana in och sedan besöka den fyrdelade svenska paviljongen ("iskuben") var lite som att besöka Svenska Kyrkan i utlandet på en semesterort, eller en svensk ambassad någonstans ute i världen, se <http://swedenexpo.cn/en>. Hjärtsnörp. Det är lite genant att tillstå, men så var det. Hjärtat klappade för de nordiska paviljongerna. Som nordbo fick du också tillträde som VIP till alla de nordiska skapelserna. Vi är inte många i världen, men vi är här, och vi får vara här. De skandinaviska länderna – Sverige, Norge, Danmark – har en folkämnad på tillsammans 19,5 miljoner invånare. Bara i Shanghai bor det fler. Att möta det mycket stora intresset från (de kinesiska) besökarna för det nordiska var gripande, jo också patetiskt, men i vissa ögonblick krympte världen och det bästa av globalisering och ömsesidig förståelse lyste igenom. Att se människor köa en halvtimme, en timme eller ännu mer för att komma in i ens eget land (paviljong) blir rörande.

Expo 2010 Shanghai China har fyllt många funktioner. En har bevisligen varit att i kontrollerade former visa upp världen för Kina. Världen har kommit till Kina, till Mittens rike. Världen har krympt, och de enskilda länderna har koncentrerat sig, spänt musklerna, för att visa upp sig och det bästa de har på det givna temat, som dock tolkats mycket, mycket brett av flera. Alla har nog uppfattat sig som en slags vinnare. Ett incitament, värt något eller inte, för att besöka så många paviljonger som möjligt har också varit det 'pass' som stämpels plats vid utgången från varje paviljong och som företrädesvis nyttjats av kinesiska besökare. Ingen kan säga att skulle brista i nyfikenhet, intresse eller iver från värdlandet.

Det minutiöst planerade och gestaltade fysiska utställningsområdet med vägar, platser, parker och installationer är en sak (fig. 5). Alla enskilda byggnader, och var och en av dessa, en annan. Varje byggnads syfte, innehåll och program en tredje. Till detta kommer ytterligare en dimension. Under de sex utställningsmånaderna har det förutom allt annat dessutom genomförts 22 900 unika evenemang, det innebär mer än 125 stycken om dagen, tio i timmen, varje dag.

Tio timmar räckte inte långt. Förutom ett både till synes planlöst vandrande och uppmärksammande av det som bara dök upp, hann jag besöka de svenska, danska, norska, finska och isländska paviljongerna, liksom Nya Zealands och Pakistans och även en gemensam paviljong för flera av Mellanösterns länder. Lägg därtill en handfull av så kallade Case Pavilions, bland annat för Mekka, Alsace och Malmö. Jag var på både sidorna av floden, prövade ett par restauranger, fotograferade i både dagsljus och i kvällens konstljus, studerade stadstradslösningar och skummade av några uppträdanden. Ändå hann jag liksom aldrig börja.

Figur 5. 'Garnnystan', en lekfull installation, på norra sidan av floden (sektion E) och framför Pavilion of Future. Foto: Kjell Lundquist, 15 oktober 2010.

På vägen hem från området, i en hundra meter lång taxikö, träffade jag en australiensisk kvinna; en världsutställningsnörd kallade hon sig själv. Hon hade köpt ett pass för tre dagar, gått upp tidigt, ställt sig i kö klockan sju på morgon, och sedan rusat till den paviljong hon bestämt sig för att börja med. En och en halv till två timmar var hennes kö-limit. Det är visst så man måste göra för att komma in i de paviljonger som alla pratat om, till de länder och paviljonger som på något sätt verkligen tagit utställningstemat på allvar och kreativt angripit utmaningen om att finna lösningar för bättre städer och rikare liv i staden. Om detta sakinnehåll kan jag inte yttra mig. Det hade krävt minst en vecka på plats. Paviljonger med inga eller korta köer, hur konstfulla de än kunde te sig, avslöjade sig främst som respektive turistministeriums presentation av landets historia, turistmål och produkter. Hur spännande som helst, men kanske inte just då och där i Shanghai.

Framtiden

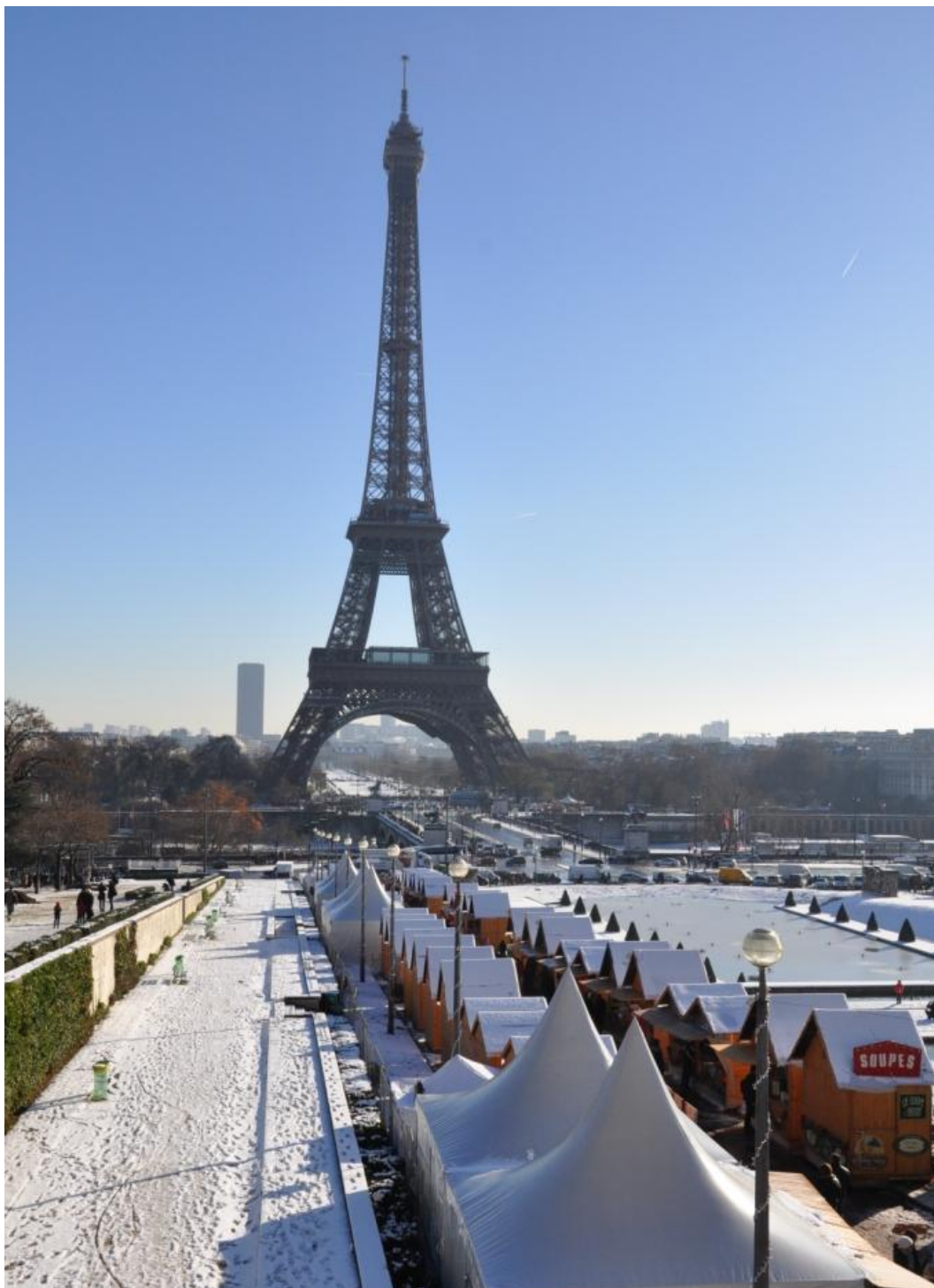
Det sägs att utställningsområdet successivt skall avvecklas. Den kinesiska paviljongen, en monumental upp- och nedvänd röd och uppbruten halv pyramid på fyra ben eller pelare, i traditionell Dougong-stil skall vara kvar. Det är väl helt på sin plats, dess tema har ju varit just "Chinese Wisdom in Urban Development". Infrastrukturen skall till stora delar behållas, parkstråken vid floden likaså, och möjligen både andra delar och andra paviljonger. För övrigt tänks ytorna tas i anspråk för bostäder. Hemsidan uttrycker emellertid en viss osäkerhet om hur själva avvecklingen skall gå till och om de olika paviljongernas öden.

När jag med ett par månaders perspektiv ser tillbaka på världsutställningen i Shanghai och på mitt besök i ett ICOMOS-perspektiv, slås jag av en speciell tanke. Om utställningsområdet skulle bevaras i sin strukturella helhet, om än fyllas med ett nytt och omväxlande innehåll, ja då skulle Expo 2010 Shanghai China mycket väl kunna utnämnas som världsarv, om inte genast, så åtminstone på sikt när vi i retrospektiv skulle vilja undersöka vilka drivkrafterna var i vårt globala stadsbyggande år 2010, hur lösningarna tänktes, och hur de kom till uttryck i både retoriska figurer och fysisk gestaltning.

Världsutställningen i Shanghai 2010 förblir möjligen världens allra största utställning alla kategorier även framöver. Då kommer man knappast varken som landskapsarkitekt eller som ICOMOS-medlem förbi den.

Kjell Lundquist

Även äldre världsutställningar har satt sina spår. Eiffeltornet, skapat av ingenjören Gustave Eiffel som entré till 1889 års utställning i Paris. Framför: 2010 års julmarknad. Foto: Henrik Lindblad.

Eiffeltornet som modernt motiv och tidlös symbol. Traditionell konstmarknad samsas med kulturturism i Montmartre, Paris, december 2010. Foto: Anna Lindqvist.